

Den intensive leseopplæringen

Innhold

Innledning	17
Lese- og skrivevansker på mellomtrinnet	17
Et behov for intensivt satsing på lesing på mellomtrinnet	19
I spenningsfeltet mellom individets utbytte og inkluderende opplæring	20
Et delprosjekt innenfor en forskningsramme	25
Bokas oppbygging	26
DEL I	
BAKGRUNN OG RELEVANT TEORI	29
Kapittel 1	
Intensiv leseopplæring på mellom- og ungdomstrinnet	31
Sentrale elementer i intensiv leseopplæring på mellomtrinnet	31
Leseproblemenes følger virkninger	32
Et delt eierskap til lesevanskene	33
Samspills- og helhetsorienterte løsninger	34
Teoretiske veimerker for god praksis	35
Utviklingspsykologiske perspektiver	35
Sammenhenger mellom talespråklig og skriftspråklig utvikling	37
Hva er årsaken(e) til dysleksi?	39
Perspektiver på læring	42
Personlighetspsykologiske perspektiver	44
Lesekursets form og innhold	46
Et eksempel: «Skedsmo-prosjektet»	48
Overordnet plan og endringsstrategi	49
Individet i systemet	50
Endringsprosessen	51
Mål og arbeidsmåter	53
Sammenfatning	54

Kapittel 2

Strategiendring gjennom samarbeid og dialog	55
Opplæringens dialogiske grunnlag	55
Didaktisk hovedutfordring	55
Teoretisk innramming	56
Noen kjerneideer	56
Medierende handlinger i elevens nærmeste utviklingssone	58
Dynamisk kartlegging	60
Mellom kartlegging og læring – fokus på strategier	62
Dialogisk arbeid med elever med lese- og skrivevansker	62
Strategiorientert undervisning	62
Veiledningsutfordringer	63
Sammenfatning	65

Kapittel 3

Når lesingen blir vanskelig: leseutvikling og de følelsene som følger med	66
Trinnene i leseutviklingen og betydningen av en utviklingsmodell	66
Typisk utvikling som grunnlag for å beskrive forsinkelser og avvik	68
Variasjoner i utviklingen	69
Fra logografisk til alfabetisk lesing	71
Avvikende utvikling – og generelle støttemuligheter fra logografisk til alfabetisk lesing	76
Betydningen av å møte bokstavene som byggesteiner i språk: funksjonell bokstavkunnskap	76
Fra talt til skrevet ord: det analytiske grunnlaget for selv læringsstrategier og tre eksempler på metodiske framgangsmåter	79
Fra alfabetisk til ortografisk lesing	82
Avvikende utvikling – og generelle støttemuligheter fra alfabetisk til ortografisk lesing	86
Betydningen av presis ordavkodning: noen metodiske innganger og begrunnelser	86
Samspillet mellom ordavkodning og ordmening	88
Fire sentrale stimuleringsområder	90
Fra ortografisk til prosessorientert lesing	94
Avvikende utvikling og generelle støttemuligheter for utvikling av prosessorientert lesing	95
En oppsummerende beskrivelse av Spear-Swerling og Sternbergs leseutviklingsmodell	97
Avsporing 1 – Logografisk lesing	100
Avsporing 2 – Kompensatorisk lesing	101

Avsporing 3 – Langsom lesing	101
Avsporing 4 – Forsinket lesing	102
Når motet svikter	103
Eleven i samspill med sitt læringsmiljø	103
Skolefungering og selvoppfatning	106
Selvvurdering og forventninger	110
Selvoppfatning og attribusjon	111
Prestasjoner og læringsmiljø	112
Sentrale pedagogiske endringsdimensjoner	114
Sammenfatning	116

Kapittel 4

Lesekurs som arbeidsmetode	117
Organisering og etablering	117
Bakgrunn og formål	120
Metodiske valg og teoretiske begrunnelser	124
Bakgrunn for metodevalg	124
Helhetslesingens metodiske ramme	125
A. Helhet 1 (fortrolighet med teksten) (A)	125
B. Oppbygging av metalingvistisk kunnskap (detaljarbeid)	126
C. Helhet 2 (samordning og automatisering)	126
Det språkteoretiske grunnlaget for Helhetslesing	127
Språk og språklæring i tale og skrift	127
Tre trinn i meta-språklig utvikling	128
Forskningsmessig underbygging	131
Planlegging og gjennomføring av lesekurset	133
Fase I: Introduksjon (1-2 uker)	133
Fase II: Fokus på arbeidsmåter og strategier (2-3 uker)	134
Fase III: Internalisering (2-3 uker)	135
Fase IV: Automatisering (2-3 uker)	136
Etterarbeid	137
Sammenfatning	137

DEL II

UTREDNING OG TILTAKSUTVIKLING	139
Noen forhold som påvirker valg av strategi for utredning og tiltaksutvikling	139
Hvem «eier» lesevanskene?	140

Kapittel 5

Tre fortellinger om elevene og deres læringsmiljøer	143
Fortellingen om E	144
Foreldrenes blick	144
Lærernes og rektors blick	144
Forskerblikk 1: E på skolen	145
Forskerblikk 2: E i førskole og tidlig skolealder	146
Forskerblikk 3: læringsmiljøet	149
Fortellingen om U	152
Foreldrenes blick	152
Lærernes og rektors blick	152
Forskerblikk 1: U på skolen	153
Forskerblikk 2: U i førskole og tidlig skolealder	155
Forskerblikk 3: læringsmiljøet	157
Fortellingen om N	157
Foreldrenes blick	157
Lærernes og rektors blick	158
Forskerblikk 1: N på skolen	159
Forskerblikk 2: Ns utvikling i førskole og tidlig skolealder	159
Forskerblikk 3: læringsmiljøet	161
E, U og N - tre ulike elever med flere likhetstrekk	162
Sammenfatning	165

Kapittel 6

Kartlegging av elevenes lesing og skriving	166
Kartleggingsstrategi - skriftspråklige ferdigheter	166
Kartlegging av selvstendig mestringsnivå	169
Kartleggingsverktøy	170
Sammenfatning av resultater - selvstendig mestringsnivå	171
Kartlegging av potensielt mestringsnivå	175
Framgangsmåte ved dynamisk kartlegging	176
Oppstarten til den dynamiske kartleggingen: avklaring av to grunnleggende spørsmål	178
Å utrede balansen mellom avkoding og forståelse	179
Å finne passe tekstnivå	180
Å kartlegge setningsbevissthet og kunnskap om ords og setningers mening	181
Å kartlegge ordavkoding	184
Gjenlesing	187
Samspillet mellom arbeidsmåte og støttestrategier	188

Sammenfatning og analyse av den dynamiske kartleggingen	189
Dynamisk kartlegging med elevene N og E	191
Sammenfatning	193

Kapittel 7

Kartlegging av sosial-emosjonell fungering	194
Delt skyld og ansvar	194
Framgangsmåter og kartleggingsverktøy	195
Kartleggingsstrategi – sosial-emosjonelle forhold	196
Observasjon i klassen	197
Samtaler med elevene	199
Semistrukturerte elevsamtaler	199
Strukturerte elevintervjuer: selvoppfatning og attribusjon	200
Kartleggingen: erfaringer og analyser	203
Elev E: Elevens selvrappport og attribusjonsmønster	203
Elev N: selvoppfatning og attribusjonsmønster	207
Elev U: selvoppfatning og attribusjonsmønster	209
Sammenfatning	209

Kapittel 8

Kartlegging av læringsmiljø	211
Informanter og samarbeidsarenaer	212
Kartleggingsverktøy	214
Intervjuer	214
Observasjon av undervisningssituasjoner	216
Logg	217
Elevlogg	218
Lærerlogg	219
Forskerlogg	220
Kartleggingen: resultater og analyser	221
Opplæringstilbudet: overordnet perspektiv	221
Tverretatlig og tverrfaglig samarbeid	221
Rektors rolle og skolenes pedagogiske tilbud	223
Lese- og skriveopplæringen i praksis	224
Utdypende erfaringer fra observasjoner i klasserom og på lesekurs	228
Opplæringssituasjonen sett fra foreldrenes synsvinkel	230
Elevenes opplevelse av skolesituasjonen	232
Sammenfatning	233

Kapittel 9

Analyse- og tiltaksplanlegging	234
Fra kartlegging til analyse	234
Komplekse årsaksmønstre og tiltak langs flere spor	234
Utdyping av sentrale endringsområder	235
Lese- og skriveutvikling	235
Selvoppfatning, attribusjon og motivasjon	236
Sosial fungering	238
En interaktiv analysemodell med pedagogisk profil	239
Den interaktive modellen som analyseverktøy	242
Anvendelse av modellen: case U	243
Fra analyse til tiltak	245
Sammenfatning	246

DEL III

GJENNOMFØRING AV TILTAK	249
--------------------------------------	-----

Kapittel 10

Gjennomføring av lesekurs	251
Fra overordnet tiltaksplan til plan for lesekurs	252
Innsatsområder på makro- og mikronivå	252
Innsatsområder på makronivå	253
Læringsmål på mikronivå	256
En dag på et lesekurs	257
Forberedelse: valg av tekst	258
Fase A (Helhet 1): Å bli fortrolig med teksten (forståelse og språklig kontroll)	259
Fase B (Detaljarbeid): Oppbygging av metalingvistisk kunnskap - språklig bevisstgjøring, avkodning og staving	262
Å dele ord i stavelser	264
«Brikkestaving»	267
«Puslehistorie»	271
«Hentediktat»	274
Oppsummering av detaljfasen	276
Fase C (Helhet 2): Gjenlesing - Samordning og automatisering	277
Logg - metakognitiv læring og motivasjon	278
Sammenfatning	279

Kapittel 11

Sentrale pedagogiske utfordringer	281
Å styrke arbeidsmåter og generell skolefungering	282
Å styrke elevens selvoppfatning	282
Å sikre struktur og forutsigbarhet	283
Å bruke tydeliggjøring som støttestrategi	285
Å sikre grundige arbeidsmåter	286
Å støtte opp under elevens tålmodighet	289
Å gi emosjonell støtte	289
Å styrke språklig og metakognitiv fungering	291
Å styrke språkforståelse	292
Utvikling av ordmening	292
Å oppdage hvilke ord en ikke forstår	294
Å oppdage ords struktur: morfembevisstgjøring	295
Å styrke meningssøkende lesestrategier	295
Å avklare hva en forstår og ikke forstår mens en leser	296
Å aktivere elevenes bevissthet om hva de kan og ikke kan	296
Å aktivere elevenes forkunnskaper ved tekstskaping	298
Å sikre automatisering av lesingen	299
Sammenfatning	302

DEL IV

VIRKNINGER AV INTERVENSJONEN	303
---	-----

Kapittel 12

Evalueringsstrategi	305
Opplæring og evaluering hånd i hånd	306
En bred evalueringsstrategi	307
Evalueringsplan	309
Et felteksperiment	312
Evaluering i praksis	315
Sammenfatning	316

Kapittel 13

Endringer på elevnivå	317
Lese- og staveferdigheter	317
Avkoding og leseforståelse	317
Lesing og staving ved intervensjonens start og i fortsettelsen	319
Hvor svake var Ns resultater ved intervensjonens start?	322

Endring i leseferdighet i løpet av lesekurset	323
Endringer i leseferdighet fram mot posttest 2	324
Stavefeil og ortografisk bevissthet ved de tre vurderingspunktene	325
Endringer i lesestrategier	327
Oppsummering: endringer i lesing og staving, Elev N	328
Erfaringer fra lesekursene til U og E	330
Elev U	330
Elev E	333
Arbeidsmåter, selvoppfatning og sosial-emosjonell fungering	337
Arbeidsmåter og holdning til å lære	337
Selvoppfatning og attribusjon, Elev E	341
Selvoppfatning	343
Læring og skolemotivasjon	344
Trivsel og sosial fungering	347
Fysisk og emosjonelt selvbilde	348
Attribusjon	349
Selvoppfatning og attribusjon, elevene N og U	351
Oppsummering - sosial-emosjonell fungering	353
Sammenfatning	358
Lesevansker og motvindsfaktorer	359

Kapittel 14

Læringsmiljøet: kvaliteter og endring	362
Om betydningen av å skape et prosjekt-sameie	362
Sentrale endringsfaktorer	363
Miljøfaktorerens rolle i endringsprosesser	365
Organisatoriske forhold	366
Rektors rolle	366
Fellesundervisningen	369
Et innholdsmessig referansepunkt for lesekurset	369
Tilpasset opplæring i fellesundervisningen?	370
Elevene i fellesundervisningen	373
Lesekurset	375
Helhetlig arbeidsmåte og daglig mestring	375
Bemanning og opplæring	375
Endringer i læringsmiljøet	377
Lærernes og elevenes vurderinger av lesekurset	379
Skole-hjem-samarbeid	383
Lærerkompetanse	385

Støtte- og veiledningsressurs	389
Noen sentrale utfordringer	390
Veiledningsprosessen	391
Bruk av logg	392
Sammenfatning	397
Etterord	401
Noen nøkkelementer i gode endringsprosesser	402
Bredde i angrepvinkel	402
Tid og kompetanse	403
En skole med kultur for læring og faglig samarbeid	404
Hvilke funn gjorde sterkest inntrykk?	406
Litteratur	411
Om forfatterne	426